

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ. ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ (Μάιος 2005)

Συγγραφέας: ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΚΛΑΔΗ - ΕΥΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις [\[1\]](#)

Η Ελλάδα, περιφερειακή χώρα στην Ε.Ε., παρουσιάζει έντονη γεωγραφική πολυμορφία. Η χώρα αποτελείται συνολικά από 13 περιφέρειες, ενώ ο νησιωτικός χώρος του Αιγαίου περιλαμβάνει δύο περιφέρειες: Β. Αιγαίου [\[2\]](#) και Ν. Αιγαίου [\[3\]](#). Οι νησιωτικές περιφέρειες του Αιγαίου Αρχιπελάγους, ενόψει των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν (π.χ. υψηλό κόστος μεταφορών, ακριβό ή περιορισμένο εφοδιασμό με ενέργεια και νερό, περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, την ενημέρωση, τη διοίκηση, την ψυχαγωγία, κ.α.) και λόγω του έντονα πολυνησιακού και μικρονησιακού χαρακτήρα τους, θεωρούνται ως περιοχές υψηλής οικολογικής ευαισθησίας και υψηλής περιβαλλοντικής ποιότητας. Ωστόσο, διαπιστώνεται ανομοιογένεια ως προς την αναπτυξιακή πορεία τους. Η περιφέρεια Ν. Αιγαίου αναπτύσσεται με σχετικά ταχείς, ενώ η περιφέρεια Β. Αιγαίου ακολουθεί βραδύτερους ρυθμούς [\[4\]](#).

Σε μια περίοδο που η προστασία του περιβάλλοντος έχει αποκτήσει ιδιαίτερη βαρύτητα, είναι πρωταρχικής σημασίας η προώθηση δράσεων για την αντιμετώπιση και επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων των νησιών του Αιγαίου. Σήμερα έχει γίνει συνείδηση ότι το Αιγαίο έχει ανάγκη από στρατηγικές που να αντιμετωπίζουν το νησιωτικό χώρο ως ιδιαίτερη περιοχή και, παράλληλα, τα νησιά όχι ως μονάδες αλλά ως συμπλέγματα [\[5\]](#). Από τη δεκαετία του '90, με τη συνδρομή - και παρακίνηση - της Ε.Ε., η Ελλάδα υλοποιεί Διαρθρωτικά - αναπτυξιακά - Προγράμματα (Δ.Π.), με βάση τις νέες αξίες του 21ου αιώνα: την αειφορία και την ποιότητα ζωής. Η αναπτυξιακή προσπάθεια της χώρας εξασφαλίζεται με την ολοκλήρωση αναπτυξιακών προγραμμάτων που υλοποιούνται μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (1ου, 2ου και 3ου Κ.Π.Σ.) [\[6\]](#) και των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών [\[7\]](#), που συγκροτούν τις κύριες συνιστώσες των Διαρθρωτικών Προγραμμάτων. Το 3ο Διαρθρωτικό Πρόγραμμα 2000-2006 είναι το βασικό αναπτυξιακό πρόγραμμα της χώρας για την τρέχουσα

δεκαετία[8] και συγχρηματοδοτείται, με πολύ υψηλούς πόρους, από την Ε.Ε. (Διαρθρωτικά Ταμεία[9], Ταμείο Συνοχής (Τ.Σ.)[10] και Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων).

Στον αιγαιακό νησιωτικό χώρο, χώρο ιδιαίτερης σημασίας λόγω της έντονης αλληλεξάρτησης των ανθρώπινων και φυσικών οικοσυστημάτων, η υλοποίηση - και κατάλληλη αξιοποίηση - των κοινοτικών και εθνικών στρατηγικών και πολιτικών, σε όλους τους επιμέρους τομείς πολιτικής και οικονομικής δράσης - όπως ο πολιτισμός, ο τουρισμός, οι μεταφορές, η ενέργεια, οι επικοινωνίες, η υγεία, η παιδεία, η ανταγωνιστικότητα, η απασχόληση, κ.ά. - επιτρέπει ανάπτυξη που να ευνοεί τις μικρές νησιωτικές κοινωνίες. Η υλοποίηση προγραμμάτων στον τομέα «περιβάλλον» αποτελεί πρόκληση για τη βιώσιμη ανάπτυξη των νησιωτικών αυτών περιοχών.

Ήδη, το Υπουργείο Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, λόγω της ιδιαιτερότητας αλλά και του αξιόλογου δυναμικού των νησιών, έθεσε τον τομέα του περιβάλλοντος μεταξύ των προτεραιοτήτων του[11], ενώ η Επιτροπή των Περιφερειών (Ε.τ.Π.) της Ε.Ε., σε γνωμοδότησή της, κατά τη Σύνοδο Ολομέλειας της 13ης-14ης Μαρτίου 2002, έδωσε προτεραιότητα στην ενίσχυση του καθεστώτος που διέπει τις νησιωτικές περιφέρειες.

Με το κείμενο που ακολουθεί επιχειρείται μια σύντομη καταγραφή των περιβαλλοντικών παρεμβάσεων στη νησιωτική περιοχή του Αιγαίου, στο πλαίσιο των συμφωνιών με την Ε.Ε.. Αυτή επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων για την περιβαλλοντική πολιτική και τις διαρθρωτικές περιβαλλοντικές παρεμβάσεις στην περιοχή, που αποτελεί και βασικό τουριστικό πυλώνα της χώρας.

2. Προγράμματα και δράσεις για το περιβάλλον - Ε.Π.ΠΕΡ. Πυρήνα της ελληνικής περιβαλλοντικής πολιτικής αποτελούν: το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον», οι περιβαλλοντικές δράσεις που εκπονούνται στο πλαίσιο των Τομεακών ή Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και τα Έργα Περιβάλλοντος με τη συνδρομή του Ταμείου Συνοχής[12]. Συγκεκριμένα:

Το 3ο Κ.Π.Σ., μία από τις πιο σημαντικές ολοκληρωμένες διαρθρωτικές παρεμβάσεις για τη χώρα, και η πιο σημαντική συνιστώσα του Δ.Π. 2000-2006, έχει

βασικό στόχο την περιφερειακή ανάπτυξη και την οικονομική και κοινωνική συνοχή, με κύριους άξονες προτεραιότητας: την ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση, την παροχή ίσων ευκαιριών, τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ποιότητα ζωής και το περιβάλλον. Το αναπτυξιακό αυτό πρόγραμμα υλοποιείται κατά την περίοδο 2000-2006[13] και, σήμερα, βρίσκεται σε πλήρη ενεργοποίηση[14]. Το 3ο Κ.Π.Σ. περιλαμβάνει 24 Επιχειρησιακά Προγράμματα (Ε.Π.): 11 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Τ.Ε.Π.), που αφορούν όλους τους τομείς της οικονομίας[15], και περιλαμβάνουν δράσεις εθνικής εμβέλειας[16]• 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.), που αφορούν όλες τις περιφέρειες της χώρας[17], και περιλαμβάνουν συμπληρωματικές δράσεις, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας. Κάθε Ε.Π. αποτελείται από Ήξονες Προτεραιότητας και Μέτρα και καταλήγει να περιλαμβάνει και να χρηματοδοτεί Πράξεις, δηλαδή συγκεκριμένα έργα. Στο σχεδιασμό των Ε.Π. του Δ.Π. 2000-2006 σημαντικό τμήμα είναι προσανατολισμένο προς την Αυτοδιοίκηση (Ο.Τ.Α.), η οποία εμφανίζεται ως Τελικός Δικαιούχος ή Τελικός Αποδέκτης Πράξεων[18].

Το 3ο Κ.Π.Σ. περιλαμβάνει Τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον: το Ε.Π. «Περιβάλλον» (Ε.Π.ΠΕΡ.). Το Ε.Π.ΠΕΡ. αποτελεί, για τη χρονική περίοδο 2000-2006, τον κορμό μιας συνολικής παρέμβασης περιβαλλοντικών κατευθύνσεων και εφαρμογών, με στόχο την περιβαλλοντική αναβάθμιση της χώρας και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για την υλοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) και δεν προβλέπει ιδιωτική συμμετοχή[19]. Διαρθρώνεται σε δέκα Ήξονες Προτεραιότητας και ο κάθε Ήξονας περιλαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα, δράσεις και παρεμβάσεις[20]. Οι Ήξονες Προτεραιότητας αφορούν στις εξής θεματικές[21]: Υδατικό περιβάλλον[22], στερεά απόβλητα[23], πολιτική προστασία και προστασία τοπίων και θαλάσσιου περιβάλλοντος[24], ατμοσφαιρικό περιβάλλον και θόρυβος[25], θεσμοί και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση[26], άλλες περιβαλλοντικές δράσεις[27], χωροταξία-πολεοδομία και αναπλάσεις[28], διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και βιοτόπων[29], έργα περιβάλλοντος με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα[30] και τεχνική βοήθεια[31]. Οι παρεμβάσεις με τα μεγαλύτερα κονδύλια του Ε.Π.ΠΕΡ. αφορούν την προστασία και διαχείριση των νερών και την προστασία και διαχείριση των βιοτόπων. Η χωροταξία, η πολεοδομία, οι αναπλάσεις ακολουθούν ως άξονες προτεραιότητας. Σημαντικές δράσεις ανήκουν, επίσης, στους τομείς της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων, του περιορισμού της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, της καταπολέμησης της θαλάσσιας ρύπανσης και της προστασίας των δασών. Σημαντικά

κονδύλια προβλέπονται και για τη δημιουργία χώρων εναπόθεσης απορριμάτων και τη δημιουργία υποδομών ανακύκλωσης και αξιοποίησης αποβλήτων. Ζητήματα των θεσμών (περιβαλλοντική νομοθεσία, έλεγχος τήρησης της νομοθεσίας, κ.ά.) περιλαμβάνονται, επίσης, στις δραστηριότητες του Ε.Π.ΠΕΡ.[\[32\]](#).

Περιβαλλοντικές δράσεις και πολιτικές για το περιβάλλον, με βάση την ανάγκη ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης σε όλες τις εθνικές τομεακές πολιτικές[\[33\]](#), προβλέπονται και σε όλα τα Επιχειρησιακά Προγράμματα. Έτσι, περιβαλλοντικές δράσεις περιλαμβάνονται στα περισσότερα από τα υπόλοιπα 10 Τ.Ε.Π. του 3ου Κ.Π.Σ.[\[34\]](#). Επίσης, όλα τα Π.Ε.Π. του 3ου ΚΠΣ περιλαμβάνουν, στο σύνολό τους, συμπληρωματικές περιβαλλοντικές δράσεις. Οι περιβαλλοντικές δράσεις των Τ.Ε.Π. αφορούν στην υλοποίηση της νομοθεσίας και του σχεδιασμού που έχουν εκπονηθεί από το ΥΠΕΧΩΔΕ, το οποίο έχει και την ευθύνη για τα ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας και πολιτικής[\[35\]](#).

Το Ταμείο Συνοχής (Τ.Σ.) χρηματοδοτεί εξάλλου μελέτες και έργα στον τομέα του περιβάλλοντος. Τα έργα περιβάλλοντος του Τ.Σ. αφορούν: έργα ύδρευσης, έργα αποχέτευσης, έργα εγκαταστάσεων επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων, διαχείριση απορριμμάτων, αποκατάσταση χώρων ΧΥΤΑ και προστασία υδάτινων πόρων[\[36\]](#).

Οι δύο από τις τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες[\[37\]](#), στο πλαίσιο του Δ.Π. 2000-2006, θέτουν το περιβάλλον μεταξύ των προτεραιοτήτων τους: η Urban II προωθεί μέτρα, όπως καλύτερη διαχείριση απορριμμάτων και περιορισμός ηχορύπανσης και κατανάλωσης υδρογονανθράκων[\[38\]](#), ενώ η Interreg III δίνει έμφαση σε μέτρα προστασίας, ανάδειξης και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος και ανάδειξης πολιτιστικών και τουριστικών πόρων (¶ξονας 3.2, 3.3)[\[39\]](#).

Εφαρμογές και δράσεις για το περιβάλλον προτείνονται, τέλος, μέσω των κοινοτικών Προγραμμάτων Naias[\[40\]](#) και Ορφέας[\[41\]](#).

3. Περιβαλλοντική πολιτική και περιβαλλοντικές παρεμβάσεις για τα νησιά του Αιγαίου

3.1. Περιφέρεια Β. Αιγαίου

Ο γενικός αναπτυξιακός στόχος που έχει τεθεί, στο πλαίσιο του Π.Ε.Π. Β. Αιγαίου, είναι η άρση της απομόνωσης, της φθίνουσας πληθυσμιακής εξέλιξης και της οικονομικής υστέρησης που έχει προκαλέσει ο παραμεθόριος νησιωτικός χαρακτήρας της. Κύριος στόχος της αναπτυξιακής προσπάθειας της περιφέρειας Β. Αιγαίου, που υλοποιείται μέσω του Π.Ε.Π., είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος, με σκοπό τη διατήρηση στα νησιά του κατά κύριο λόγο νεανικού πληθυσμού.

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης του 2ου Π.Ε.Π. Β. Αιγαίου, με βάση τα στοιχεία ολοκλήρωσης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του 2ου Κ.Π.Σ. (1994 - 1999), υλοποιήθηκαν περιβαλλοντικές παρεμβάσεις που αφορούν κυρίως: Εγγειοβελτιωτικά - αρδευτικά έργα και έργα άρδευσης-ύδρευσης (Χίος)• έργα βελτίωσης και προστασίας των δασών (Λέσβος, Χίος, Σάμος)• επεκτάσεις και βελτιώσεις έξι αλιευτικών καταφυγίων (Χίος, Ικαρία)• έργα τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης του επιπέδου ζωής των κατοίκων με την κατασκευή (270 χλμ.) αγωγών ύδρευσης, πενήντα δεξαμενών νερού-ύδρευσης, (175 χλμ.) αγωγών αποχέτευσης και τεσσάρων νέων εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων• αναπλάσεις εννέα παραλιών• επεμβάσεις-αναπλάσεις σε ιστορικά μνημεία, κέντρα, οικισμούς, κτίρια, κ.ά. (Μυτιλήνη, Σύρος, Χίος, Ρόδος)[42].

Με βάση τον προσδιορισμό των βασικών τομέων παρέμβασης στην περιφέρεια Β. Αιγαίου σχεδιάστηκαν, για το διάστημα 2000-2006, τέσσερις Ήξονες Προτεραιότητας[43] του Π.Ε.Π. Β. Αιγαίου. Τρεις Ήξονες, οι Ήξονες 1, 2 και 4[44], περιλαμβάνουν Δράσεις και Μέτρα[45] που σχετίζονται άμεσα με το περιβάλλον. Στο πλαίσιο των Αξόνων 1, 2 και 4 επιδιώκονται τα ακόλουθα μέτρα:

Μέτρο 1(3)-Περιβάλλον: Διαχείριση, προστασία και ανάδειξη χαρακτηρισμένων και οικολογικά ευαίσθητων περιοχών, με προτεραιότητα στην εφαρμογή των Ε.Π.Μ. που ολοκληρώθηκαν σε τέτοιες περιοχές, κατά τη διάρκεια του 2ου Κ.Π.Σ., όπως Ε.Π.Μ. Λήμνου και Καλλονής• Διαχείριση υδατικών πόρων, με εφαρμογή μεθόδων

ανακύκλωσης νερού και περιορισμό της υφαλμύρωσης• Βελτίωση μηχανισμών παρακολούθησης της ρύπανσης και ανάπτυξη (ανά νησί) εργαστηρίων παρακολούθησης περιβαλλοντικών παραμέτρων• Αποκατάσταση ανενεργών χώρων απόρριψης απορριμμάτων, κ.ά.

Μέτρο 2(1,4)-Αστικές Υποδομές, Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας: Ύδρευση και αποχέτευση• Αντιπλημμυρική προστασία• Επεξεργασία αστικών λυμάτων και διαχείριση απορριμμάτων, με δημιουργία τριών μονάδων ανακύκλωσης• Διαμόρφωση παραλιών και κοινοχρήστων χώρων, κ.ά.

Μέτρο 4(2,3,8,9)-Προστασία και αξιοποίηση δασών, Ανάπτυξη και βελτίωση αγροτικών υποδομών, Προστασία του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τη διατήρηση του τοπίου, Ανάπτυξη και βελτίωση υποδομών αγροτικού χώρου: Δάσωση εκτάσεων και προληπτικά μέτρα δασοπροστασίας• Αξιοποίηση επιφανειακών υδάτων και προστασία υπόγειων υδροφορέων• Παρεμβάσεις σε περιοχές Natura 2000, κ.ά.[\[46\]](#).

Μέχρι σήμερα, στο πλαίσιο του 3ου Κ.Π.Σ. 2000-2006, έργα υποδομής για την ορθολογική και ολοκληρωμένη διαχείριση του περιβαλλοντικού τρίπτυχου νερά – λύματα – απορρίμματα, που αποτελεί σημαντικό βήμα για την αντιμετώπιση και επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων νησιωτικών περιοχών, καθώς και για την ολοκλήρωση εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού, βρίσκονται σε εξέλιξη (Λέσβος, Λέρος).

Στο πεδίο της διαχείρισης των υδατικών πόρων σημειώνεται ότι η ποιότητα των υδατικών πόρων γενικά και των παράκτιων υδάτων ειδικότερα είναι εξαιρετικά υψηλή. Η ποιότητα των νερών κολύμβησης της Ελλάδας παρακολουθείται συστηματικά, από το 1988, σύμφωνα με τις Οδηγίες της Ε.Ε., στο πλαίσιο του Προγράμματος που οργανώνει και συντονίζει το ΥΠΕΧΩΔΕ. Τα αποτελέσματα των μετρήσεων της ποιότητας των παράκτιων νερών (νερών κολύμβησης) επιβεβαιώνουν την καθαρότητα και καταλληλότητα των ελληνικών ακτών, κάτι που επιβεβαιώνεται και με την απονομή, κάθε χρόνο, των «γαλάζιων σημαιών» από τα αντίστοιχα ελεγκτικά όργανα της Ε.Ε.[\[47\]](#).

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (Α.Π.Ε.), λύση φιλοπεριβαλλοντική για την

περιοχή της περιφέρειας Β. Αιγαίου και με εξαιρετικά ελκυστική προοπτική, λόγω της ύπαρξης πλούσιου δυναμικού των περισσότερων μορφών ενέργειας (αιολικής, ηλιακής, γεωθερμίας, βιομάζας) στην περιοχή, χρηματοδοτήθηκαν, επίσης, στο πλαίσιο των Διαρθρωτικών Ταμείων, των Ειδικών Μέτρων για τα νησιά του Αιγαίου και των Προγραμμάτων (Save και Thermie) της Ε.Ε.. Σε αντίθεση με την ανεπιτυχή εξέλιξη του Προγράμματος για την αξιοποίηση γεωθερμικών πηγών (Λέσβος), το χρηματοδοτούμενο Πρόγραμμα για τη λειτουργία αιολικών πάρκων είχε αποτελέσματα, ήδη από το 1ο Κ.Π.Σ. (1989 - 1993). Με επιτυχία λειτουργούν έτσι αιολικά πάρκα στα νησιά Λήμνο, Χίο, Σάμο, Ικαρία[48].

Στο πεδίο της προστασίας της φύσης, δράσεις και ενέργειες προστασίας, ανάδειξης και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος βρίσκονται στη φάση σχεδιασμού και υποβολής προτάσεων, ενώ για την αντιμετώπιση των αναγκών πυροπροστασίας, το πρόγραμμα εξοπλισμού με πυροσβεστικά οχήματα και άλλα βοηθητικά μέσα, του Υπουργείου Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, υλοποιείται με ταχύτατους ρυθμούς, ώστε να μην υπάρχει νησί που να μην διαθέτει κάτι αντίστοιχο.

Στα πλαίσια της πολιτικής του Υπουργείου Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής για την αναβάθμιση του περιβάλλοντος και την ποιότητα της ζωής των κατοίκων των νησιών της περιφέρειας Β. Αιγαίου προωθείται σχεδιασμός και υλοποίηση παρεμβάσεων και διαμορφώσεων δικτύων πεζοπορικών διαδρομών, διαδρόμων κίνησης ποδηλάτων, κ.ά., για την πρόσβαση σε χώρους με περιβαλλοντικό ή πολιτιστικό ενδιαφέρον (Λέσβος, Λήμνος, Σάμος).

Επίσης, στα πλαίσια του Προγράμματος διασυνοριακής συνεργασίας Ελλάδας-Κύπρου, του κοινοτικού προγράμματος Interreg III[49], συμμετέχει με πρότασή της και η περιφέρεια Β. Αιγαίου (Λέσβος, Χίος, Σάμος). Το κοινοτικό πρόγραμμα Interreg III περιλαμβάνει, στον Άξονα 3, Μέτρα (3.1,3.2,3.3) για το περιβάλλον και τον πολιτισμό, που προβλέπουν παρεμβάσεις προστασίας, ανάδειξης και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και αξιοποίησης και προβολής πολιτιστικών και τουριστικών πόρων. Το Interreg III χωρίζεται σε τρεις Δέσμες, από τις οποίες η Δέσμη Β΄, στην οποία είναι επιλέξιμη όλη η Ελλάδα, προσφέρεται για υλοποίηση ενεργειών κατά της ξηρασίας και των πλημμυρών[50].

3.2. Περιφέρεια Ν. Αιγαίου

Το ιδιόμορφο φυσικό και δομημένο περιβάλλον των νησιών της περιφέρειας Ν. Αιγαίου αποτελούσε πάντοτε συγκριτικό πλεονέκτημα που ενίσχυε την ελκυστικότητα των δύο νησιωτικών συμπλεγμάτων και πρόσθετε, σημαντικά, στην εξαιρετικά πολυπρόσωπη φυσιογνωμία τους. Για τα περισσότερα νησιά όμως, έννοιες όπως φέρουσα ικανότητα, όρια εκμετάλλευσης κρίσιμων πόρων ή αειφορία, δεν λήφθηκαν υπόψη, στα πλαίσια των αποφάσεων για την ανάπτυξή τους, με αποτέλεσμα τη σταδιακή συσσώρευση περιβαλλοντικών προβλημάτων, η αντιμετώπιση των οποίων απαιτεί ουσιαστικές και άμεσες παρεμβάσεις και έργα υποδομών περιβάλλοντος. Στο Π.Ε.Π. Ν. Αιγαίου, το οποίο παρέχει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης για την περιφέρεια Ν. Αιγαίου για το διάστημα 2000 - 2006, η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

Με βάση τον προσδιορισμό των βασικών τομέων παρέμβασης στην περιφέρεια Ν. Αιγαίου σχεδιάστηκαν, για το διάστημα 2000-2006, πέντε Ήξονες Προτεραιότητας[51] του Π.Ε.Π. Ν. Αιγαίου. Οι τρεις Ήξονες (Ήξονες 2,4 και 5) περιλαμβάνουν Δράσεις και Μέτρα[52] που σχετίζονται άμεσα με το περιβάλλον. Ο Ήξονας 2 στοχεύει στην προστασία και αξιοποίηση του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, ο Ήξονας 4 στην ανάπτυξη των δυναμικών νησιωτικών κέντρων και ο Ήξονας 5 στην ανάπτυξη της υπαίθρου και την ενίσχυση νησιών και περιοχών χαμηλής οικονομικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο των Αξόνων 2, 4 και 5 η επίτευξη των στόχων επιδιώκεται μέσα από συγκεκριμένα μέτρα:

Μέτρο 2(1,2,3)-Υποδομές περιβάλλοντος, Προστασία δομημένου περιβάλλοντος και προστασία φυσικού περιβάλλοντος: Έργα διαχείρισης πόσιμου νερού και νερού ύδρευσης αστικών περιοχών (έργα αποθήκευσης, διάθεσης και διαχείρισης νερού καθώς και μονάδες αφαλάτωσης[53] σε νησιά, στα οποία δεν υπάρχει εναλλακτική λύση εξασφάλισης νερού και στα οποία διασφαλίζεται η βιωσιμότητα)[54]• Δίκτυα αποχέτευσης (κεντρικοί αγωγοί) και έργα επεξεργασίας και διάθεσης αστικών λυμάτων, με στόχο τη δημιουργία δέκα νέων μονάδων• Διαχείριση στερεών απορριμμάτων (στόχος πέντε νέοι ΧΥΤΑ και τρεις μονάδες ανακύκλωσης)• Έργα αποκατάστασης χώρων ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων• Εφαρμογή

χωροταξικών σχεδίων• Προστασία και ανάδειξη φυσικών πόρων και βιοτόπων (στόχος δύο έργα)• Αντιμετώπιση θαλάσσιας ρύπανσης• Πρόληψη και αντιμετώπιση πυρκαγιών, πλημμύρων, κ.ά.• Αποκατάσταση φυσικού περιβάλλοντος παλαιών λατομικών περιοχών[55].

Μέτρο 4(6,7)-Αναβάθμιση περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής, Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης: Πολεοδομικές παρεμβάσεις και δράσεις βελτίωσης αστικού περιβάλλοντος• Ανάπλαση και ανάδειξη αστικών περιοχών (στόχος τρεις αναπλάσεις)• Αντιμετώπιση οχλήσεων (θορύβου-ρύπανσης, κ.ά.)• Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αναβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος σε υποβαθμισμένες περιοχές (στόχος τρεις παρεμβάσεις)[56].

Μέτρο 5(1,2,7)-Υποδομές αγροτικής παραγωγής, Διαχείριση δασικών πόρων, Βασικές υποδομές σε μικρά νησιά: Κατασκευή δικτύων άρδευσης• Ανάσχεση ομβρίων και εμπλουτισμός υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα• Πρόληψη και προστασία δασικού πλούτου• Δάσωση δημοτικών εκτάσεων• Συγκέντρωση, αποθήκευση, επεξεργασία (διύλυση-αφαλάτωση) και διανομή νερού• Δίκτυα αποχέτευσης και έργα επεξεργασίας και διάθεσης λυμάτων• Διαχείριση απορριμμάτων[57].

Βασική προτεραιότητα για την περίοδο 2000 - 2006, στο πλαίσιο του Π.Ε.Π. Ν. Αιγαίου, είναι να εναρμονισθεί η νησιωτική περιφέρεια με την κοινοτική νομοθεσία (Οδηγίες 271/91 για τα απόβλητα, 889/91 για τα επικίνδυνα απορρίμματα, 31/99 για τους ΧΥΤΑ, 442/75 - όπως έχει τροποποιηθεί με την 156/97 - για τα στερεά απόβλητα και Οδηγία-Πλαίσιο του Σεπτεμβρίου 2000 για τα νερά) και τις διεθνείς υποχρεώσεις για την αειφόρο ανάπτυξη[58].

Με βάση στοιχεία ολοκλήρωσης του Π.Ε.Π. του 2ου Κ.Π.Σ. (1994 - 1999), στο πλαίσιο του 2ου Π.Ε.Π. Ν. Αιγαίου, οι περιβαλλοντικές παρεμβάσεις αφορούν κυρίως: έργα αποχέτευσης, βιολογικού καθαρισμού και επεξεργασίας λυμάτων (Σαντορίνη, Κως, Πάρος, Ρόδος, Σύρος, Μύκονος). Επίσης, ως λύσεις οικολογικά αποδεκτές και οικονομικά βιώσιμες, μια σειρά από έργα διαχείρισης απορριμμάτων, κατασκευής ΧΥΤΑ και εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων έχουν ολοκληρωθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη, ανά νησί, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες (Ρόδος, Χάλκη, Αγαθονήσι, Τήλος, Λειψία, Κίμωλος)[59]. Έτσι, στα Δωδεκάνησα λειτουργούν 3 ΧΥΤΑ/ΧΕΔΑ (Ρόδος, Χάλκη, Αγαθονήσι) και 3 κατασκευάζονται (Ρόδος, Τήλος, Λειψοί).

Λειτουργούν, επίσης, χώροι ελεγχόμενης διάθεσης απορριμμάτων και, κυρίως, χώροι ανεξέλεγκτης διάθεσης (90). Στις Κυκλάδες λειτουργεί ένας ΧΥΤΑ (Κίμωλος), καθώς και χώροι ελεγχόμενης διάθεσης απορριμμάτων και, κυρίως, χώροι ανεξέλεγκτης απόρριψης (58). Σε μια περίοδο δραματικής αλλαγής των κλιματικών συνθηκών, η ζήτηση ποσότητας νερού εξακολουθεί να αυξάνεται δυσανάλογα σε σχέση με την αύξηση του πληθυσμού και του τουρισμού στα άνυδρα νησιά, για την υδροδότηση των οποίων αναλαμβάνονται συντονισμένες παρεμβάσεις (αφαλατώσεις, φράγματα, λιμνοδεξαμενές, μεταφορά νερού με υδροφόρες[60], κ.ά.). Συγκεκριμένα, έργα διαχείρισης φράγματος-λιμνοδεξαμενών έχουν κατασκευαστεί ή βρίσκονται στο στάδιο της κατασκευής (4 στις Κυκλάδες και 13 στα Δωδεκάνησα) και έργα υποδομής ύδρευσης (αφαλατώσεις) έχουν ολοκληρωθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη (4 στις Κυκλάδες και 2 στα Δωδεκάνησα).

Σε φάση υλοποίησης βρίσκονται, επίσης, περιβαλλοντικά έργα που χρηματοδοτούνται στα πλαίσια του Π.Ε.Π. Ν. Αιγαίου, Leader, Interreg II και Ταμείου Συνοχής. Σύμφωνα με την απογραφή του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων – Υγροτόπων στην περιφέρεια Ν. Αιγαίου έχουν καταγραφεί περίπου 30 υγρότοποι που πρέπει να προστατεύονται, ενώ υπάρχει και ένας ικανός αριθμός προστατευόμενων περιοχών, που έχουν κηρυχθεί ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ή μνημεία της φύσης (Σίφνος, Πάρος, Αστυπάλαια, Παλαιά και Νέα Καμένη, Ρόδος)[61].

Στο πλαίσιο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Interreg II, το Υπουργείο Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, συντονίζοντας την ολοκληρωμένη παρέμβαση σε νησιά του Ν. Αιγαίου, με στόχο την οικολογική προστασία, έχει πραγματοποιήσει οικολογικές παρεμβάσεις σε νησιά και νησίδες του Ν. Αιγαίου που αφορούν, μεταξύ άλλων, την κατασκευή οικολογικών παρατηρητηρίων (Πάτμος, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Λέρος, Κάσος, Νίσυρος και Κανδελούσα, Σύμη, Μεγίστη, Αγαθονήσι, Ανάφη, Λειψοί, κ.ά.), καθώς και αγωγούς-δεξαμενές ύδρευσης (Αγαθονήσι, Φαρμακονήσι) [62].

Στο πλαίσιο της πολιτικής για την αναβάθμιση του περιβάλλοντος και την ποιότητα της ζωής των κατοίκων των νησιών προωθείται επίσης στην περιφέρεια του Ν. Αιγαίου σχεδιασμός και υλοποίηση παρεμβάσεων και διαμορφώσεων δικτύων (μονοπατιών ή κατασκευής παράλληλων πεζοδρόμων), για την πρόσβαση σε χώρους με ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον (Ήνδρος, Ρόδος). Στο πεδίο της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και εκπαίδευσης, στο πλαίσιο του Προγράμματος

πρακτικής βιώσιμης ανάπτυξης στα νησιά του Ν. Αιγαίου, στόχος είναι η προώθηση των δυνατοτήτων που παρέχει το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον των νησιών, για ισόρροπη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, με σεβασμό στο περιβάλλον[63].

Παραπέρα, και η περιφέρεια Ν. Αιγαίου (Δωδεκάνησα) συμμετέχει, με προτάσεις της στην κοινοτική Πρωτοβουλία Interreg III, έχοντας υποβάλλει, από το Σεπτέμβριο του 2000, στο πλαίσιο της Δέσμης Α΄, Προγράμματα για προώθηση της ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης μεταξύ γειτονικών μεθοριακών περιφερειών[64].

4. Συμπεράσματα

Η Ελλάδα αποτελεί νησιωτική χώρα[65] δίχως συγκροτημένη νησιωτική πολιτική, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Ο νησιωτικός χώρος του Αιγαίου, εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης του και της μεγάλης απόστασης από τον ηπειρωτικό κορμό της χώρας αλλά και της ιστορικής και πολιτιστικής πορείας του, αποτελεί μια ιδιαίτερη χωρική μονάδα και μια ενιαία περιφερειακή οντότητα, η οποία αντιμετωπίζει σε αρκετούς τομείς σοβαρά αναπτυξιακά προβλήματα. Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα, η απομόνωση[66] και η περιφερειακότητα[67], το υψηλό κόστος μεταφορών και η έλλειψη ενδονησιωτικής επικοινωνίας, η ανεπαρκής οργάνωση του τουρισμού και η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος είναι ορισμένα μόνο από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η νησιωτική περιφέρεια.

Σήμερα έχει ωστόσο γίνει συνείδηση ότι η επιδιωκόμενη ανάπτυξη, για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, στα μεγάλα και τα μικρά νησιά του Αιγαίου - τουριστικών πυλώνων της χώρας και χώρων υψηλής οικολογικής ευαισθησίας - δεν μπορεί παρά να ενσωματώνει τη διάσταση του περιβάλλοντος. Οι πολιτικές και οι δράσεις που πρέπει να εφαρμόζονται για τη λύση των προβλημάτων και την ανάπτυξη της περιοχής πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να αναφέρονται και να συνδέονται αποτελεσματικά με την προστασία του περιβάλλοντος. Απαιτείται, δηλαδή, αλληλεπίδραση ανάπτυξης και περιβάλλοντος, ενώ οι περιβαλλοντικές παρεμβάσεις

πρέπει να ανταποκρίνονται στις προκλήσεις του μέλλοντος για βιώσιμη ανάπτυξη. Η αειφορία ταιριάζει απόλυτα στις συνθήκες του Αιγαίου και μπορεί να αποτελέσει το γνώμονα που θα επιτρέψει τη βιώσιμη ανάπτυξη, παράλληλα με τη διάσωση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της νησιωτικής περιφέρειας.

Από τα στοιχεία που αναπτύχθηκαν παραπάνω γίνεται σαφές ότι η εικόνα ορισμένων, τουλάχιστον, νησιών στον αιγαιακό χώρο παρουσιάζει βελτίωση ως προς την περιβαλλοντική αναβάθμισή τους και σε θέματα ποιότητας ζωής. Οι περιβαλλοντικές παρεμβάσεις που αναλαμβάνονται συμβάλλουν σε πιο φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη. Ωστόσο, διαπιστώνονται ελλείψεις όχι μόνο στο σχεδιασμό για την προώθηση των προγραμμάτων αλλά και στη συνεργασία για την υλοποίησή τους σε τοπικό, διαπεριφερειακό (ενδονησιωτικό) και εθνικό επίπεδο.

Επιπλέον, διαπιστώνονται σύνθετα αναπτυξιακά περιβαλλοντικά προβλήματα, για τη λύση των οποίων το κράτος μόνο του δεν αρκεί. Το κράτος έχει την κεντρική ευθύνη για την προστασία του περιβάλλοντος (π.χ. νομοθεσία, έργα υποδομής, κλπ.). Σε επίπεδο όμως εφαρμογής η αναπτυξιακή περιβαλλοντική προσπάθεια πρέπει να στηρίζεται στην τοπική αυτοδιοίκηση, στους τοπικούς φορείς, στις τοπικές κοινωνίες. Η τοπική αυτοδιοίκηση, που κατανοεί καλύτερα τις τοπικές ανάγκες αλλά και προσδοκίες, πρέπει να έχει τη δυνατότητα να επιλαμβάνεται άμεσα και αποτελεσματικά όλων των σχετικών με το περιβάλλον προβλημάτων της περιοχής. Η εμπλοκή της είναι αναγκαία και καθοριστική, αφού εκπροσωπεί - και συσπειρώνει γύρω της - τις τοπικές κοινωνίες και άλλες πρωτοβουλίες ή φορείς, επιστημονικούς, πολιτικούς ή κοινωνικούς.

Η επίτευξη των αναπτυξιακών περιβαλλοντικών στόχων προϋποθέτει συνεργασία των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) καθώς και φορείς που μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση προγραμμάτων ανάπτυξης και προστασίας περιβάλλοντος, στο πλαίσιο ευρωπαϊκών πολιτικών. Οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να μετατρέψουν τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές σε επιτόπια δράση. Στα νησιά του Αιγαίου μια ανάπτυξη φιλική προς το περιβάλλον είναι δυνατή με την κινητοποίηση των δυνάμεων που αποτελούν συνιστώσες της σύγχρονης χωρικής διακυβέρνησης. Αλλά είναι, πλέον, αποδεκτό ότι είναι και στο χέρι των πολιτών να διαμορφώνουν συνθήκες βιώσιμης ανάπτυξης, με επιτυχή συνδυασμό της οικονομικής ανάπτυξης με την προστασία του περιβάλλοντος.

[1] Η εισήγηση αυτή αποτελεί πλήρη ανάπτυξη προφορικής εισήγησης, με το ίδιο θέμα, που ανακοινώθηκε στα πλαίσια Συνεδρίου που έλαβε χώρα στη Νίσυρο, 14-15 Μαΐου 2004, με θέμα: «Αειφορία και Περιβάλλον. Ο νησιωτικός χώρος στον 21ο αιώνα».

[2] Η περιφέρεια του Β. Αιγαίου περιλαμβάνει τρεις νομούς (Λέσβου, Χίου και Σάμου) και αποτελείται από 9 συνολικά κατοικημένα νησιά.

[3] Η περιφέρεια του Ν. Αιγαίου αποτελείται συνολικά από 79 νησιά (48 κατοικημένα και 31 ακατοίκητα) και πλήθος βραχονησίδων.

[4] <https://www.hellaskps.gr/index/htm>.

[5] <https://www.Papazoi.gr/omilies-syne/12-98.html>, «Τοπική Ανάπτυξη και Νησιωτικός Χώρος. Η 21η Γεωγραφική Ενότητα του Νομού Κυκλάδων», Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1ος, 1998.

[6] Τα Κ.Π.Σ. είναι ολοκληρωμένα διαρθρωτικά προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης και αποτελούν το βασικό εργαλείο της ευρωπαϊκής περιφερειακής και διαρθρωτικής πολιτικής. Χρηματοδοτούνται, κατά το ήμισυ περίπου, από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία και αποσκοπούν στη διεύρυνση των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας και στην αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών.

[7] Οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, που υλοποιούνται στο πλαίσιο των Δ.Π. 2000-2006, είναι:

(α) *Equal*: Αποτελεί συνεργασία, σε τοπικό εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, με στόχο την προώθηση νέων πρακτικών για την αντιμετώπιση των πάσης φύσεως διακρίσεων και ανισοτήτων στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο (ΕΚΤ). Βλ. <https://www.hellaskps.gr/Details.asp?>.

(β) *Leader Plus*: Προωθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου, μέσω ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων και συνεργασίας ομάδων τοπικής δράσης. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων - Τμήμα Προσανατολισμού (ΕΓΤΠΕ-Π). Βλ. https://www.minagric.gr/greek/3.3_LEADER.html.

(γ) *Urban II*: Προωθεί την οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση των πόλεων και των οικισμών που αντιμετωπίζουν κρίση, ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.). Βλ. <https://www.hellaskps.gr/Details.asp?> Για το Ε.Τ.Π.Α. βλ. <https://www.notioaigaio.gr/epta.asp>.

(δ) *Interreg III*: Προωθεί τη διασυνοριακή, τη διακρατική και τη διαπεριφερειακή συνεργασία και αποβλέπει στην ενθάρρυνση της ισόρροπης βιώσιμης ανάπτυξης και στην ενοποίηση του ευρωπαϊκού εδάφους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ενσωμάτωση απομακρυσμένων περιοχών, που συνορεύουν με τις υποψήφιες χώρες. Χρηματοδοτείται από το Ε.Τ.Π.Α., βλ. <https://www.interreg.gr/gr> και <https://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/g24204.htm>.

[8] Το Δ.Π. 2000-2006 ανέρχεται σε 52,40 δις ευρώ, με κοινοτική χρηματοδότηση 26,9 δις ευρώ, εθνική κρατική χρηματοδότηση 15,23 δις ευρώ, και ιδιωτική συμμετοχή που σχεδιάστηκε στα 10,27 δις ευρώ. Βλ. επίσης «Οδηγός» Εφαρμογής για την Τοπική Αυτοδιοίκηση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων 2000-2006, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, CD-ROM.

[9] Βλ. ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, ΕΓΤΠΕ-Π, ΧΜΠΑ..

[10] Ο διατιθέμενος προϋπολογισμός του Τ.Σ. για το 2000-2006 ανέρχεται σε 3,1 δις ευρώ, βλ. «Οδηγός», όπ.π. (σημ. 8).

[11] Στον αιγαιακό χώρο ιδιαίτερη προτεραιότητα επιφυλάσσεται, επίσης, από το Υπουργείο Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, στους τομείς πολιτισμού και τουρισμού, μεταφορών και δικτύων καθώς και εξυπηρέτησης του πολίτη από τη δημόσια διοίκηση. Βλ. <https://www.aigaio.gr>.

[12] Βλ. <https://www.mfa.gr>.

[13] Την περίοδο 1994-1999 εφαρμόστηκε το 2ο Κ.Π.Σ., η υλοποίηση του οποίου παρουσίασε δυσλειτουργίες σε σχέση με τους μηχανισμούς διαχείρισης, βλ. <https://www.hellaskps.gr/Index.htm>.

[14] Το 3ο Κ.Π.Σ. εγκρίθηκε με την αρ.3405/28-11-2000 Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ανέρχεται 42,28 δις ευρώ. Βλ. «Οδηγός», όπ.π. (σημ. 8).

[15] Τα 11 Τ.Ε.Π. αφορούν στους εξής τομείς: Κοινωνία της Πληροφορίας, Ανταγωνιστικότητα, Υγεία - Πρόνοια, Οδικοί άξονες, - Λιμένες - Αστική Ανάπτυξη, Σιδηρόδρομοι - Αερολιμένες - Αστικές Συγκοινωνίες, Περιβάλλον, Πολιτισμός, Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση, Απασχόληση και Επαγγελματική

Κατάρτιση, Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της υπαίθρου και Αλιεία. Βλ. https://www.epper.gr/draseis_tom.htm.

[16] Τα Τ.Ε.Π. (συμπεριλαμβανομένου του Ε.Π.ΠΕΡ.) περιλαμβάνουν περιβαλλοντικές δράσεις με συνολική δημόσια δαπάνη 1,271 εκατ. ευρώ. Ιδιωτική συμμετοχή, για ζητήματα περιβάλλοντος, προσελκύουν μόνο το *Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και το Ε.Π. Αγροτική Ανάπτυξη*.

[17] Τα 13 Π.Ε.Π. αφορούν στις εξής Περιφέρειες: Αν. Μακεδονίας και Θράκης, Κεντρ. Μακεδονίας, Δυτ. Μακεδονίας, Ηπείρου, Θεσσαλίας, Ιονίων Νήσων, Δυτ. Ελλάδας, Στερεάς Ελλάδας, Αττικής, Πελοποννήσου, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου, Κρήτης. Βλ. https://www.epper.gr/draseis_per.htm.

[18] Στις αρχές του 2002 συστάθηκε από τη Μ.Ο.Δ. α.ε. η *Ομάδα Υποστήριξης Τελικών Δικαιούχων (Task Force)* σε νησιωτικές, ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές, για την υποστήριξη των πιο αδύναμων Τελικών Δικαιούχων. Η Ομάδα, ως τώρα, έχει δραστηριοποιηθεί, κυρίως, στο Β. και Ν. Αιγαίο, αλλά έχει προγραμματισθεί η επέκταση της υποστηρικτικής της παρέμβασης και στις περιφέρειες Δ. Μακεδονίας, Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας.

[19] Το Ε.Π.ΠΕΡ. έχει συνολικό προϋπολογισμό (και δημόσια δαπάνη) 153,06 δις δρχ.

[20] <https://www.epper.gr/thematic.htm>,
www.epper.gr/documents/sp/TEXNIKODELTIOMETROU.doc.

[21] Βλ. για λεπτομέρειες, <https://www.epper.gr/ep.htm>,
https://www.epper.gr/ser_sitemap.htm, και https://www.epper.gr/epper_axonas1.htm.

[22] *Άξονας 1 - Υδατικό περιβάλλον*: Περιλαμβάνονται δράσεις για την παρακολούθηση της ποιότητας των νερών (κλειστοί κόλποι, δέλτα ποταμών, νερά κολύμβησης, υπόγεια-επιφανειακά νερά, πόσιμο νερό) και την υλοποίηση παρεμβάσεων στον τομέα αποχέτευσης, εξοικονόμησης υδάτινων πόρων, κ.ά.

[23] *Άξονας 2 - Στερεά απόβλητα*: Περιλαμβάνει δράσεις για τη διαχείριση μη επικίνδυνων στερεών αποβλήτων (κατασκευή χώρων υγειονομικής ταφής αποβλήτων (ΧΥΤΑ) μικρής κλίμακας σε μικρά νησιά, προγράμματα καθαρισμού ακτών, εφαρμογή στην πράξη της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», υλοποίηση προγραμμάτων ανακύκλωσης, κ.ά) και τη διαχείριση επικίνδυνων στερεών αποβλήτων (δημιουργία υποδομής συλλογής και μεταφοράς ηλεκτρικών στηλών και συσσωρευτών, κ.ά.).

[24] *Άξονας 3 - Πολιτική προστασία και προστασία τοπίων-θαλάσσιου περιβάλλοντος*:

Περιλαμβάνει δράσεις που σχετίζονται με την πολιτική προστασία (σχεδιασμός έκτακτης ανάγκης για περιπτώσεις ατυχημάτων μεγάλης έκτασης, ενημέρωση κοινού για αντιμετώπιση κινδύνων, κ.ά.), την προστασία και αποκατάσταση τοπίων (παρεμβάσεις αισθητικής και λειτουργικής αποκατάστασης υποβαθμισμένων τοπίων ή τοπίων ιδιαίτερης αισθητικής ποιότητας, με κίνδυνο υποβάθμισης από αστική ή τουριστική ανάπτυξη, κ.ά.), την προστασία εδαφών και ακτών από διάβρωση και την καταπολέμηση της θαλάσσιας ρύπανσης από χερσαίες πηγές ή ναυτιλία.

[25] **¶**ξονας 4 - Ατμοσφαιρικό περιβάλλον και θόρυβος: Περιλαμβάνει δράσεις για τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης (εκπόνηση σχεδίων και προγραμμάτων αντιρρύπανσης, δημιουργία σταθμών παρακολούθησης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, κ.ά.) και τη μείωση της ηχορύπανσης (ανάπτυξη σχεδίων αντιμετώπισης θορύβου, ενέργειες ελέγχου θορύβου από κινητές πηγές, κ.ά.).

[26] **¶**ξονας 5 - Θεσμοί και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση: Περιλαμβάνονται δράσεις για τους περιβαλλοντικούς θεσμούς (οργάνωση και έναρξη λειτουργίας περιβαλλοντικών φορέων και μηχανισμών, ενέργειες υποστήριξης της εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας στη χώρα, κ.ά.) και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση (ενέργειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης φορέων και πολιτών σε κρίσιμα περιβαλλοντικά ζητήματα, κ.ά.).

[27] **¶**ξονας 6 - Άλλες περιβαλλοντικές δράσεις: Περιλαμβάνει δράσεις για την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας των εδαφών και των φυσικών πόρων, με βάση την αρχή της αειφορίας (έργα ορεινής υδρονομίας, μεταφοράς και διανομής επιφανειακού νερού, συλλογής και αποθήκευσης ομβρίων υδάτων σε νησιά, απόσβεσης των πλημμυρικών φαινομένων, κ.ά.)

[28] **¶**ξονας 7 - Χωροταξία, Πολεοδομία και Αναπλάσεις: Περιλαμβάνονται δράσεις για την αξιοποίηση, από τη χωροταξία και την πολεοδομία, των δυνατοτήτων της πληροφορικής για την προώθηση χωροταξικού σχεδιασμού, σε ζώνες ειδικών χωρικών παρεμβάσεων (δημιουργία δικτύων παρακολούθησης χωρικών προβλημάτων, εφαρμογής πιλοτικών και ειδικών χωρικών παρεμβάσεων πολεοδομικού και μητροπολιτικού σχεδιασμού, εκπόνηση μελετών χωροταξικού σχεδιασμού, κ.ά.) και αναπλάσεις στο δομημένο περιβάλλον, με καινοτόμο χαρακτήρα ή εθνική σημασία (αναπλάσεις παραλιακών ζωνών, έργα ανάδειξης της παράκτιας ζώνης σε τουριστικές περιοχές, παρεμβάσεις για τη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη πόλεων και οικισμών (εφαρμογή της Habitat II Agenda), κ.ά.).

[29] **¶**ξονας 8 - Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και βιότοποι: Περιλαμβάνει δράσεις για την προστασία, διαχείριση και οργάνωση προστατευόμενων φυσικών περιοχών του Natura 2000, την προστασία και διαχείριση βιοτόπων, ειδών και περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (εκπόνηση ειδικών περιβαλλοντικών μελετών,

προγράμματα παρακολούθησης ποιότητας περιβάλλοντος, σήμανση των προστατευόμενων ζωνών, κατασκευή παρατηρητηρίων και κέντρων πληροφόρησης, κ.ά.) καθώς και την επαναδημιουργία της λίμνης Κάρλας (Θεσσαλία) ως φυσικού οικοσυστήματος.

[30] *¶ξονας 9* – Έργα περιβάλλοντος με τη συμμετοχή ιδιωτικού τομέα: Σχετίζεται με την αύξηση των πόρων για το περιβάλλον και την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων για συγχρηματοδότηση περιβαλλοντικών υποδομών ή την άσκηση περιβαλλοντικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, σε τομείς επεξεργασίας λυμάτων, διαχείρισης στερεών αποβλήτων και αντιμετώπισης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και ηχορύπανσης, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει».

[31] *¶ξονας 10* – Τεχνική βοήθεια: Σχετίζεται με ενέργειες υποστήριξης της Διαχειριστικής Αρχής του Ε.Π.ΠΕΡ. στην υλοποίηση του Προγράμματος.

[32] Βλ. «Οδηγός», όπ.π. (σημ. 8).

[33] Από το 1998, η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στις άλλες πολιτικές κατέστη υποχρεωτική για τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας.

[34] Βλ. Δ. Παπασωτηρίου, Περιβαλλοντικές δράσεις των Τ.Ε.Π. του 3ου Κ.Π.Σ. 2000-2006, Υπηρεσία Διαχείρισης Επιχειρησιακού Προγράμματος «Περιβάλλον», Απρίλιος 2002.

[35] Σημειώνεται εδώ ότι το ΥΠΕΧΩΔΕ έχει την ευθύνη του Ε.Π. «Περιβάλλον» και προβαίνει στις προκηρύξεις των Μέτρων ή των Δράσεων σχετικά με το Πρόγραμμα αυτό. Πάντως, την ευθύνη του Σχεδιασμού, της Διεύθυνσης και της Διοίκησης των Περιφερειακών Ε.Π. έχουν οι Γενικές Γραμματείες των Περιφερειών και τα Περιφερειακά Συμβούλια και όχι τα συγκεκριμένα Υπουργεία, όπως συμβαίνει στα Τομεακά Ε.Π.

Βλ. και https://www.epper.gr/documents/draseis_pep_all.doc .

[36] Βλ. https://www.epem.gr/gr_projects.htm.

[37] Βλ. παραπάνω, σημ. 7.

[38] Οι Περιφέρειες Β. και Ν. Αιγαίου δεν συμμετέχουν στην Πρωτοβουλία *Urban II*. Μετά από πρόσκληση επελέγησαν για την *Urban II* το Πέραμα και τμήματα της Κομοτηνής και του Ηρακλείου Κρήτης.

[39] Στο Πρόγραμμα *Interreg III*, στη Δέσμη Α' περί διασυνοριακής συνεργασίας,

προωθούνται κοινά προγραμματικά έγγραφα μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας και Ελλάδας - Κύπρου, με δράσεις στον τομέα του περιβάλλοντος.

Βλ. <https://www.interreg.gr/gr>, <https://www.northaegean.gr/BSITE/page/22,1,0.asp?>.

[40] Το *Naias* προωθεί καινοτόμες δράσεις στην παραγωγή με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη. Βλ. <https://www.istoselides.gr/pro/html/article.php?>.

[41] Το *Ορφέας* αφορά την ενίσχυση της απασχόλησης,

<https://www.northaegean.gr/BSITE/page/55,1,0.asp?>.

[42] Βλ. <https://www.northaegean.gr/BSITE/home/1,1,0.asp>, 11 Σεπτεμβρίου 2003.

[43] Ο *Ήξονας Προτεραιότητας 5* περιλαμβάνει την Τεχνική Βοήθεια του Προγράμματος.

[44] Ο *Ήξονας 1* στοχεύει στην αναστροφή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης και περιθωριοποίησης της νησιωτικής οικονομίας, με την αξιοποίηση της τεχνολογίας και τον τοπικών πλεονεκτημάτων. Ο *Ήξονας 2* αναφέρεται στην αστική ανάπτυξη και ο *Ήξονας 4* αναφέρεται στη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης και την ανάπτυξη της υπαίθρου. Βλ. <https://www.oke.gr/greek/gnomi72.htm>.

[45] Οι δράσεις στον τομέα του περιβάλλοντος στο Π.Ε.Π. Β. Αιγαίου έχουν δημόσια δαπάνη περίπου 60,87 εκατ. ευρώ και πόρους από το Ε.Τ.Π.Α. και το Ε.Γ.Τ.Π.Ε. που ανέρχονται περίπου σε 45,47 και 15,4 εκατ. ευρώ αντίστοιχα.

Βλ. https://www.epper.gr/documents/drasesis_pep_vaig.doc.

[46] Ibid.

[47] Βλ. <https://www.minenv.gr>

[48] Βλ. <https://www.ypai.gr/BSITE/page/1714,1,0.asp?>.

[49] Το Πρόγραμμα Interreg III, Ελλάδα-Κύπρος 2000-2006 αποτελεί συνέχεια των Interreg I και II που υλοποιήθηκαν κατά τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους και, σύμφωνα με την απόφαση της Επιτροπής υπ'άρ. Ε (2000) 55/19-03-02, εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 19-03-2002.

[50] http://www.interreg.gr/gr/EL_CY/main.asp.

[51] Ο *Ήξονας Προτεραιότητας 6* προβλέπει δράσεις για την υλοποίηση του Προγράμματος.

[52] Οι δράσεις στον τομέα του περιβάλλοντος, στο Π.Ε.Π. Ν. Αιγαίου έχουν δημόσια δαπάνη περίπου 119 εκατ. ευρώ, και πόρους από το Ε.Τ.Π.Α. και το Ε.Γ.Τ.Π.Ε. που ανέρχονται περίπου σε 88,2 και 10,55 εκατ. ευρώ αντίστοιχα.

Βλ. https://www.epper.gr/documents/drasesis_pep_naig.doc.

[53] Η αφαλάτωση υφάλμυρων νερών εγκυμονεί κινδύνους για τον υδροφόρο ορίζοντα και δεν θεωρείται δράση περιβαλλοντική. Η μέθοδος αυτή επιλέγεται στην περίπτωση που δεν υπάρχει εναλλακτική λύση εξασφάλισης νερού και για μονάδες που διασφαλίζεται η βιωσιμότητα.

[54] Βλ. <https://www.all-about.gr/Reissi/Default.asp>.

[55] Βλ. https://www.epper.gr/documents/drasesis_pep_naig.doc, και <https://www.oke.gr/greek/gnomi72.htm>.

[56] Ibid.

[57] Ibid.

[58] Βλ. <https://www.notioaigaio.gr/who.asp>, <https://www.all-about.gr/Reissi/Default.asp?>.

[59] Βλ. https://www.notioaigaio.gr/pep_katart/simpliroma/2_2_1.htm.

[60] Σημειώνεται ότι το 2001 χρηματοδοτήθηκε για πρώτη φορά η μεταφορά νερού στα νησιά Θηρασιά, Δονούσα και Μήλο. Βλ. <https://www.northaegean.gr/isite/home/1.1.0.asp>.

[61] Ibid.

[62] Βλ. <https://www.northaegean.gr/isite/home>.

[63] Βλ. <https://www.rhodes.aegean.gr/sxedia/aeforania>.

[64] <https://www.interreg.gr/gr/main.asp>.

[65] Η Ελλάδα συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των παράκτιων αρχιπελαγικών (νησιωτικών) κρατών. Στο μεσογειακό χώρο είναι η πιο νησιωτική χώρα, αφού τα

νησιά της αποτελούν το 19% της επιφανείας της και συγκεντρώνουν το 14% του πληθυσμού της, βλ. και *Ηλ. Μπεριάτος*, Ανάπτυξη και περιβάλλον στο νησιωτικό χώρο- Η περίπτωση των Ιονίων νησιών, στο *Θ. Καλαφάτης, Θ. Πάκος, Θ. Σκούντζος*, Επ., Επτάνησα 20ός -21ος αιώνας, Οικονομία, Δημογραφία, Περιβάλλον και Πολιτισμός, Αθήνα, 2003, σ. 152.

[66] Η άρση της απομόνωσης νοείται ως ανάγκη επίτευξης σύνδεσης με θαλάσσιες και εναέρια διασυνδέσεις.

[67] Η άρση της περιφερειακότητας νοείται ως ανάγκη σύνδεσης της περιφέρειας με μητροπολιτικά κέντρα τεχνολογίας και υψηλής τεχνολογίας τηλεπικοινωνίας, στο πλαίσιο της Κοινωνίας της Πληροφορίας.